

THỰC TRẠNG SỬ DỤNG BÀI TẬP TÌNH HUỐNG ĐỂ DẠY HỌC SINH HỌC 10 Ở MỘT SỐ TRƯỜNG TRUNG HỌC PHỔ THÔNG TẠI THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH

PHAN THỊ THU HIỀN*

TÓM TẮT

Điều tra về thái độ và phương pháp học tập môn Sinh học 10 của 378 HS lớp 10 ở 3 trường trung học phổ thông (THPT) cho thấy, đa số học sinh (HS) không hứng thú học môn Sinh học. HS đều giải thích nguyên nhân là do kiến thức khó, trừu tượng. HS chủ yếu học thuộc lòng. Điều tra về thực trạng sử dụng phương pháp dạy học (PPDH) và bài tập tình huống (BTTH) trong dạy học Sinh học 10 ở 5 trường THPT đối với 30 giáo viên (GV) dạy môn Sinh học cho thấy việc sử dụng PPDH tích cực đã được chú ý nhưng hiệu quả chưa cao, đặc biệt đối với PPDH bằng BTTH trong dạy học Sinh học 10 vẫn còn nhiều hạn chế; quan niệm của GV về các vấn đề sử dụng BTTH trong dạy học chưa được đầy đủ.

Từ khóa: thực trạng, bài tập tình huống, Sinh học 10, trung học phổ thông, phương pháp dạy học.

ABSTRACT

Current situation of using situational exercises to teach Biology grade 10 in some high schools in Ho Chi Minh City

Investigation of attitude and learning method for Biology grade 10 of 378 students in 3 high schools shows that most of the students are not interested in biology. The students explain that the knowledge is difficult and abstract. They mostly have to memorize. Investigation of the current situation of using methods and situational exercises for biology grade 10 in 5 high schools with 30 teachers shows that active methodology has attracted attention but it is not quite effective, especially with using situational exercises in Biology grade 10.

Keywords: current situation, situational exercises, Biology grade 10, high school, methodology.

1. Mở đầu

Sinh học là một môn khoa học gắn với các kiến thức thực tiễn. Trong những năm gần đây, Sinh học ngày càng phát triển mạnh mẽ, đặc biệt là sự phát triển của công nghệ sinh học và ứng dụng của công nghệ sinh học vào thực tiễn. Vì vậy, để học sinh tiếp cận nhanh chóng với các tri thức Sinh học thì việc rèn luyện năng lực tự học cho học sinh (HS) là rất cần thiết.

Một trong những biện pháp có thể giải quyết tốt nhiệm vụ nêu trên là sử dụng BTTH để dạy học kiến thức. BTTH được sử dụng trong tất cả các khâu của quá trình dạy học, từ khâu nghiên cứu tài liệu mới, củng cố hoàn thiện cho đến kiểm tra đánh giá kiến thức của HS. Sử dụng BTTH để cung cấp một lượng kiến thức mới, để củng cố,

* ThS, Trường Đại học Sư phạm TP HCM

khắc sâu kiến thức hoặc kiểm tra mức độ nắm vững kiến thức. Sử dụng BTTH trong giảng dạy còn rèn luyện cho HS những thao tác tư duy như phân tích, tổng hợp, khái quát hóa, trừu tượng hóa, vận dụng các kiến thức đó vào đời sống và thực tiễn sản xuất. Dạy học theo phương pháp sử dụng BTTH giúp cho HS có thể lĩnh hội tri thức vững vàng hơn, tạo hứng thú học tập tốt hơn. Sử dụng BTTH là biện pháp quan trọng để tổ chức HS tự lực nghiên cứu sách giáo khoa (SGK).

Thực tế dạy học Sinh học 10 ở trường phổ thông hiện nay vẫn còn mang nặng tính chất thông báo, tái hiện. Đồng thời do nhu cầu và động cơ học tập của HS đối với môn Sinh học 10 chưa đúng đắn, nên HS học tập một cách thụ động, gò ép. Do đó, GV cần phải có PPDH tích cực hơn, đặt HS trước mỗi tình huống học tập có vấn đề để các em chủ động tham gia vào hoạt động học tập có hiệu quả hơn. Qua tìm hiểu, chúng tôi nhận thấy: dạy học bằng tình huống đã được nghiên cứu và vận dụng nhiều đối với các môn học khác, riêng đối với môn Sinh học 10 vẫn còn hạn chế và cần được quan tâm nhiều hơn nữa.

Vì vậy, bài báo này nhằm cung cấp các dẫn chứng và số liệu điều tra để có những nhận định khách quan hơn về thực trạng sử dụng BTTH trong dạy học Sinh học 10 ở một số trường THPT tại TP. Hồ Chí Minh.

2. Kết quả nghiên cứu

Chúng tôi đã tiến hành điều tra, khảo sát bằng phiếu hỏi trên 378 HS lớp 10 và 30 GV dạy Sinh học thuộc Sở Giáo dục và Đào tạo TP Hồ Chí Minh để xác định chất lượng dạy và học. Từ đó, tìm nguyên nhân hạn chế, chất lượng dạy và học. Các kết quả được chúng tôi xử lý bằng phần mềm Microsoft Excel 2013.

2.1. Kết quả điều tra về mong muốn và ý thức học tập môn Sinh học 10

2.1.1. Về thái độ mong muốn học tập môn Sinh học 10 của HS

Kết quả thu được ở bảng 1 như sau:

Bảng 1. Kết quả điều tra về mong muốn học tập môn Sinh học 10

STT	Nội dung điều tra	Rất thích	Thích	Không thích
1	Trong giờ dạy, GV thuyết trình từ đầu đến cuối	0,79	1,32	97,89
2	Giờ giảng có tranh, ảnh, máy chiếu,... minh họa	69,84	24,34	5,82
3	Giờ giảng cần có câu hỏi, bài tập gây hứng thú học tập	47,09	40,48	12,43
4	Giờ giảng cần phải được nhiều bạn tham gia xây dựng bài, bảo vệ ý kiến của mình	73,55	19,31	7,14
5	Việc học bộ môn Sinh học	14,81	18,25	66,94
6	Việc kiểm tra đánh giá hiện nay của giáo viên	17,72	25,66	56,62

Từ kết quả thu được ở bảng 1 cho thấy, mong muốn của HS đối với giờ dạy của giáo viên là: Phải có minh họa bằng các phương tiện trực quan (94,18%), có các bài tập, câu hỏi để tạo hứng thú (87,57%) và cần cho HS thảo luận để xây dựng bài (92,8%). Các em hoàn toàn không thích giáo viên lên lớp thuyết trình từ đầu đến cuối (97,89%).

Trong các tiết học hiện nay, giáo viên chưa đáp ứng được những yêu cầu trên của HS nên đã có tới 66,94% HS không thích học bộ môn Sinh học. Kể cả khâu kiểm tra đánh giá của giáo viên chỉ có 43,38% là đồng tình, có đến 56,62% tỏ ra không thích. Qua phân tích trên cho thấy, các yêu cầu của HS là chính đáng. Tuy nhiên, hiện tại giáo viên trong quá trình dạy học chưa đáp ứng được các yêu cầu của HS, đây cũng có thể là một trong những nguyên nhân làm cho HS không thích học môn Sinh học.

2.1.2. Về ý thức học tập môn Sinh học 10

Chúng tôi cũng đã tiến hành điều tra các phương pháp học tập bộ môn Sinh học của HS hiện nay mà HS đã sử dụng. Kết quả được trình bày ở bảng 2

Bảng 2. Kết quả điều tra về ý thức học tập môn Sinh học 10 của HS

STT	Nội dung điều tra	Kết quả
1	<i>Để chuẩn bị trước cho một bài học môn Sinh học, em thường làm những việc gì dưới đây?</i>	
	- Học bài cũ, trả lời các câu hỏi và bài tập được GV giao về nhà	42,33 %
	- Học bài cũ nhưng chỉ học thuộc lòng một cách máy móc	51,85 %
	- Đọc trước bài mới, ghi lại những thắc mắc để hỏi GV trong giờ học	5,82 %
2	<i>Khi GV kiểm tra bài cũ, em thường làm gì?</i>	
	- Nghe bạn trả lời để nhận xét và đánh giá bổ sung ý kiến	82,54 %
	- Xem lại bài để đối phó nếu bị GV gọi lên bảng	17,46 %
3	<i>Trong giờ học, GV khi đưa ra câu hỏi hoặc bài tập, em thường làm gì?</i>	
	- Suy nghĩ cách trả lời câu hỏi, bài tập	12,1 %
	- Nghe sự trả lời hoặc giải bài tập của bạn	14,88 %
	- Chờ GV trả lời hoặc giải bài tập	73,02 %

Kết quả điều tra thu được ở bảng 2 cho thấy:

- Công tác chuẩn bị ở nhà của HS:
  - + Việc ôn tập bài cũ và hoàn thành các nội dung của GV giao cho trước khi đến lớp chỉ đạt 42,33%. Một số HS được điều tra cho rằng: việc học bài chỉ mang tính chất học thuộc lòng nhằm đối phó GV, mà chưa thực sự tự giác để biến kiến thức từ sách giáo khoa thành kiến thức của bản thân, chiếm tới 51,85% số HS được điều tra.
  - + Số HS chịu khó đọc bài mới, ghi lại các thắc mắc để hỏi GV trong giờ học chỉ chiếm 5,82% tổng số HS được điều tra.

Các kết quả trên cho thấy, HS ý thức học tập bộ môn chưa tốt, có thể do cách dạy của giáo viên, các yêu cầu của giáo viên chưa thật cụ thể, chưa mang tính cấp bách đối với HS trước khi đến lớp.

- Ý thức học tập ở trên lớp:

+ HS đã chú ý tập trung suy nghĩ nội dung câu hỏi giáo viên đặt ra để trả lời hoặc bổ sung ý kiến chiếm tới 82,54% số HS được điều tra.

+ Trong giờ học đã suy nghĩ câu trả lời của bạn 12,01%, xem xét câu kết luận của giáo viên đối với trả lời của bạn 73,02%.

2.2. Kết quả điều tra về thực trạng sử dụng BTTH trong dạy học Sinh học 10 ở trường THPT của giáo viên

Chúng tôi đã điều tra bằng phiếu hỏi kết hợp với phỏng vấn trực tiếp 30 giáo viên ở Sở Giáo dục và Đào tạo TPHCM. Kết quả được trình bày ở bảng 3.

Bảng 3. Kết quả điều tra về thực trạng sử dụng PPDH và BTTH trong dạy học Sinh học 10 ở trường THPT

Câu hỏi điều tra	Tỉ lệ (%)
Câu 1. Trung tâm của dạy học bằng BTTH là gì?	
A. Xây dựng và sử dụng tình huống có vấn đề*	50,00
B. Giải quyết vấn đề	13,33
C. Chỉ đạo hoạt động học tập của GV	6,67
D. Chủ động, tích cực giải quyết vấn đề của HS	30,00
Câu 2. Bản chất của dạy học bằng BTTH là gì?	
A. Tạo nên một chuỗi những tình huống có vấn đề, chuyển HS vào tình huống có vấn đề*	83,33
B. Tổ chức hoạt động cho HS, kích thích HS tích cực, tự lực giải quyết vấn đề*	16,67
C. Nêu vấn đề	-
D. Giải quyết vấn đề	-
Câu 3. Đặc trưng của dạy học bằng BTTH là gì?	
A. Tình huống có vấn đề*	-
B. Chia quá trình thực hiện giải quyết vấn đề thành những bước có tính mục đích chuyên biệt*	33,33
C. Bao gồm nhiều hình thức tổ chức đa dạng, dưới sự hướng dẫn của giáo viên*	50,00

Câu hỏi điều tra	Tỉ lệ (%)
D. Nêu vấn đề và giải quyết vấn đề	16,67
Câu 4. Khi xây dựng tình huống có vấn đề, GV dựa trên những nguyên tắc và quy trình như thế nào?	
A. Không có nguyên tắc và quy trình nào, chỉ dựa vào nội dung bài dạy đưa ra tình huống có vấn đề theo kinh nghiệm	33,33
B. Khi dạy bài mới sẽ nảy sinh ra tình huống có vấn đề rồi đưa ra cho HS giải quyết vấn đề	33,33
C. Căn cứ vào nội dung kiến thức của bài để xây dựng tình huống soạn bài*	13,34
D. Căn cứ vào mục đích của đổi mới PPDH*	20,00
Câu 5. Khi vận dụng dạy học bằng BTTH thầy, cô thường tiến hành như thế nào?	
A. Theo 3 bước (đặt vấn đề, giải quyết vấn đề, kết luận)*	86,67
B. Không theo bước nào, mà tiến hành theo các bước lên lớp của giáo án truyền thống	3,33
C. Không vận dụng vì không hiểu thế nào là dạy học bằng BTTH	-
D. Vận dụng nhưng rất lúng túng vì không biết xây dựng tình huống có vấn đề như thế nào cho đúng và phù hợp	10,00

Chúng tôi tiến hành điều tra bằng phiếu hỏi với 5 vấn đề theo kiểu trắc nghiệm khách quan, kết hợp với phỏng vấn trực tiếp cũng như dự một số giờ lên lớp của 30 giáo viên của 5 trường trung học phổ thông thuộc Sở Giáo dục và Đào tạo TP HCM kết quả thu được ở bảng 3. Kết quả cho thấy:

- 50% giáo viên nhận thức đúng trung tâm của dạy học bằng BTTH là cần xây dựng và sử dụng các tình huống cho mỗi bài học.
- 83,33% nắm được bản chất và đặc trưng của dạy học bằng BTTH.
- Tuy nhiên, khi được hỏi về nguyên tắc và quy trình xây dựng BTTH thì chỉ có 33,33% giáo viên nhận thức được.
- Khi được hỏi về các bước vận dụng dạy học bằng BTTH đã có 86,67% giáo viên đã trả lời đúng.

Tóm lại, có thể thấy rằng giáo viên đã nắm được vai trò, nguyên tắc, các bước cơ bản của việc xây dựng và sử dụng BTTH trong dạy học. Tuy nhiên, khi dự giờ chúng tôi nhận thấy hiệu quả sử dụng BTTH vào dạy học còn thấp, ý đồ sử dụng BTTH vào dạy học chưa thật rõ ràng, cụ thể.

3. Kết luận

Qua điều tra về sự mong muốn học tập môn Sinh học 10 của 378 HS lớp 10 ở Trường Trung học Thực hành - Trường Đại học Sư phạm TPHCM, Trường THPT Nguyễn Hiền, Trường THPT Lương Thế Vinh cho thấy HS đều có mong muốn giáo viên phải thay đổi phương pháp dạy trong việc ra câu hỏi, bớt thời gian thuyết giảng, tăng cường cho HS suy nghĩ cá nhân, hoạt động nhóm để tranh luận, trao đổi. Ý thức học tập của HS kém nguyên nhân là do giáo viên chưa tạo cho HS cách học, cách suy nghĩ giải quyết vấn đề.

Điều tra về thực trạng sử dụng BTTH trong dạy học Sinh học 10 ở trường THPT đối với 30 GV dạy môn Sinh học tại 5 trường THPT: Mạc Đĩnh Chi, Gia Định, Nguyễn Hiền, Phan Đăng Lưu và Lương Thế Vinh thuộc Sở Giáo dục và Đào tạo TPHCM cho thấy việc sử dụng phương pháp dạy học tích cực đã được chú ý nhưng hiệu quả chưa cao, đặc biệt đối với phương pháp dạy học bằng BTTH trong dạy học Sinh học 10 vẫn còn nhiều hạn chế; quan niệm của GV về các vấn đề sử dụng BTTH trong dạy học chưa được đầy đủ. Việc áp dụng BTTH trong dạy học còn thấp, chưa có sự quan tâm nhiều đến việc xây dựng các BTTH có chất lượng để nâng cao chất lượng học.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Đình Chinh (1995), *Bài tập tình huống quản lí giáo dục*, Nxb.Giáo dục, Hà Nội.
2. Nguyễn Thị Doan (1994), “Vận dụng phương pháp tình huống trong giảng dạy đại học”, *Tạp chí Đại học và Giáo dục chuyên nghiệp*, (số 5).
3. Đinh Tuấn Dũng (2002), “Đổi mới phương pháp dạy học theo tình huống”, *Kỷ yếu hội thảo nâng cao chất lượng đào tạo toàn quốc lần thứ III*, Hà Nội.
4. Phan Đức Duy (1999), *Sử dụng bài tập tình huống sư phạm để rèn luyện cho sinh viên kỹ năng dạy HS học*, Luận án Tiến sĩ, Trường Đại học Sư phạm, Đại học Quốc gia Hà Nội.
5. Trần Văn Hà (1996), “Lí thuyết tình huống và phương pháp xử lí tình huống hành động”, (số 6), *Tạp chí Đại học và Giáo dục Chuyên nghiệp*.
6. Nguyễn Trường Kháng (1998), “Bài tập tình huống trong việc xây dựng và củng cố kiến thức môn Giáo dục công dân ở trường phổ thông trung học”, *Tạp chí Nghiên cứu Giáo dục*, (số 10), Bộ Giáo dục và Đào tạo.
7. Ir. G. G. H. Ooms (2000), *Student - Centred Education, Educational Support Staff Department for Education and Student Affairs*, Wageningen University.
8. Rosie Tanner and Catherine Green (2000), *Tasks for Teacher Education*, Addison Wesley Longman.

(Ngày Tòa soạn nhận được bài: 9-10-2014; ngày phản biện đánh giá: 31-10-2014; ngày chấp nhận đăng: 15-12-2014)